

Plantes per a ESCOMBRAR

Les plantes no només s'utilitzen com a medicina o aliment, també són un recurs important per a la fabricació d'eines per a la vida diària. En aquest article, descobrireu la fabricació d'escombres vegetals en el món rural, un ús poc conegut d'algunes de les plantes dels nostres boscos.

TEXT I IMATGES: Montserrat Enrich

Responsabilitat i precaució amb les plantes

L'escombra: un dels instruments més antics per a desembarassar-se d'allò que ens molesta, generalment la porqueria, les deixalles, la pols, o qualsevol element que ens faci nosa o sigui perniciosos per a la higiene i l'harmonia del nostre entorn. A l'escombra se li diu granera en algunes zones de Catalunya, però també el nom popular de *Mantiscalca salmantica* és granera, així com també se l'anomena herba escombrera, escombra o raspall. Un aiguabarreig de termes que ja ens dóna moltes pistes.

L'escombra ha evolucionat en el pla estètic tan pel que fa als materials emprats en la seva fabricació com per la forma i els colors però, en essència, una escombra sempre ha estat una escombra: una eina molt bàsica, composta de pal i serrell, de mànec i raspall, o de bastó i cabellera. Pel que fa al material, abans d'arribar al plàstic actual s'han utilitzat altres materials d'origen vegetal de més o menys densitat, volum i resistència, que netejaven millor, pitjor o diferent.

Qualsevol brot d'arbre o arbust esporàdic serveix per a esquivar o treure brossa, però a l'hora de fabricar una eina pràctica i que permeti fer-ne un ús regular, cada cultura ha seleccionat diferents plantes, en funció de la vegetació més accessible i propera. Així, a Catalunya tenim diverses plantes que, sobretot a pagès han servit històricament com a material per a fer les escombres d'ús habitual, destinades a diferents àmbits funcionals.

Planta	Nom científic	Família
Botja	<i>Dorycnium pentaphyllum</i> Scop.	Papilionàcies
Corner	<i>Amelanchier ovalis</i> Medik.	Rosàcies
Granera	<i>Mantisalca salmantica</i> (L.) Briq. et Cavill.	Compostes
Bruc	<i>Erica</i> sp.	Ericàcies

De totes elles puc donar-ne fe personalment, com a persona nascuda i criada a pagès, no només d'haver-les vist, sinó també d'haver-les utilitzat. Encara ara, l'escombra de botges és la meua millor aliada per a netejar les fulles del pati.

Com a regla general, les escombres solien confeccionar-se preferentment a la primavera, que és quan les plantes tenen més densitat de fullatge i els brots, en plè període de creixement, són més flexibles, se'ls pot donar forma fàcilment, i es trenquen menys a l'hora d'escombrar.

L'era o el pati eren els camps d'operacions on batre el gra, la collita de les mongetes o els cigrons, i moltes altres tasques generadores de brossa. Calien escombres eficients per a netejar abans el lloc perquè no es fes malbé cap gra, i netejar també després tota la pellofa que es generava amb aques-

tes operacions. Però també les dependències dels animals necessitaven escombres fortes, capaces de rascar el terra i endur-se els excrements.

Al llarg de l'estiu sobretot, es gastaven moltes escombres. Fer-les a la primavera permetia tenir-les ja a punt i disponibles per a netejar tot l'any, excepte la de botges.

L'escombra de botges. La botja blanca és una planta llenyosa, de baixa alçada - d'entre 40 i 60 cm com a molt- amb múltiples divisions i subdivisions del seu brancatge, prim i menut. Quan la botja és tendra, aquests branquillons són molt flexibles i no es trenquen. A més, tenen diminutes fulles que duren bastant damunt de la planta i ajuden a completar una bona escombrada del terra, i permeten efectuar una neteja a fons de pols i pedretes de l'exterior.

Botja (*Dorycnium pentaphyllum*) i escombra feta amb aquesta planta.

La botja floreix a la primavera, però la resta de l'any manté el seu fullatge tendre i fa que en qualsevol moment pugui ser aprofitada per a fer escombres.

Tractant-se d'una planta de poca estatura, permet fabricar una escombra petita, de cabellera baixa, lligada a un pal o mànec de fusta, per tal d'utilitzar-la amb les dues mans i escombrar amb l'esquena dreta. De totes les modalitats d'escombra aquí descrites, aquesta seria la més domèstica: serveix per a netejar el terrat, el porxo, el pati o el tros de carrer. L'avantatge principal de l'escombra de botges és que és molt suau a l'hora de fer-la servir, sobretot quan és tendre, perquè és lleugera i no pesa, per grossa que sigui. Té volum i cada passada d'escombra agafa un ampli espai.

Quan jo era petita i vivia a pagès, anar a buscar un ram de botja per refer l'escombra era cosa de la quitxalla. Amb una aixada, anàvem vora el bosc i la collíem arran de terra. Ens presentàvem a casa amb un feix de botges que ens tapava la cara. Si era primavera, havíem d'anar amb compte que no ens piquessin les nombroses abelles que aprofiten aquesta planta mel·lífera.

Arribats a casa, la mare o l'àvia agafava el mànec de fusta, que sempre era el mateix, n'arrancava l'escombra vella que quedava -un manyoc de branquillons secs - el guardava per a fer foc, i seguidament

lligava el ram de botja nova amb un filferro, ben estret, i l'encabia el tronc endins, amb quatre retrucs forts del pal amb el terra.

L'escombra de corner. El corner és un arbust que destaca a la primavera quan es cobreix de flors i forma grans taques de blanc en el paisatge. És una planta de troncs allargassats i grisos, que es comencen a ramificar ja des de terra i que poden arribar fins als 2 o 3 metres d'alçària. El corner es pot doblegar fàcilment sense que s'arribin a trencar els troncs, que tenen molta flexibilitat. A la primavera, després de la florida i quan ja han puntejat les fulles, es cullen les branques d'una llargada màxima de metre i mig per a fer escombres. Les fulles solen durar damunt l'escombra i, quan un cop seques es van perdent, queda una escombra densa de múltiples troncs, llargs i prims, de diferents mides, que més que escombrar arrossegueu la brossa.

Recordo que el dia de fer escombres, els homes de la casa anaven al bosc i tornaven amb el carro carregat de corner. En feien grans manats, tots de la mateixa mida - poc més d'un metre - i ben agrupats. Relligaven fins a mig manat amb filferro, ben estret, i l'altra meitat, que corresponia a la part per escombrar, la deixaven lliure.

Seguidament, es posaven totes les escombres

A la dreta, el corner (*Amelanchier ovalis*). A sota, escombra feta amb aquesta planta.

arreglades i repenjades a la paret, una al costat de l'altra. La part baixa, els últims 50 cm, eren trepitjats per un corró de pedra.

Amb això s'aconseguia que l'extrem de l'escombra agafés una forma ample i plana per la part baixa on havia de fregar amb el terra, mentre que al capdamunt mantenia la forma arrodonida del manoll.

El resultat era una escombra sense mànec pròpiament dit, que s'agafava pel pom que formaven els troncs relligats. Una escombra de branquillons durs però flexibles, pensada per a arrossegar deixalla de cert volum. No treia la pols, ans el contrari, si s'escombrava el sòl terrós, ens arriscàvem a aixecar més pols, perquè més que escombrar, raspallava.

Era un tipus d'escombra utilitzada sobretot per a netejar les dependències dels animals o arrossegar fulles.

L'escombra de granera. La granera és una planta herbàcia anual que no sol sobrepassar el metre i mig d'alçada. Apareix a l'inici de la primavera en forma d'una roseta basal, on les fulles estan recobertes de diminuts pèls blancs, que els donen un aspecte com de vellut. És llavors quan aquesta planta és comestible i es pot collir per a menjar-la, crua o cuita. En determinades zones de la península ibèrica el seu consum té molta tradició. A Catalunya però, no tanta.

El seu creixement és ràpid: la roseta s'eixampla notablement i treu els brots que s'enlairaran verticalment i amb força, per a florir. L'aroma d'aquesta planta, de les seves fulles i flors, és molt fort i especial: no deixa indiferent.

Detall de la roseta basal de granera.

Cap al mes de juny els seus nombrosos brots comencen a florir: apareixen petites flors compostes, de color púrpura, que ens recorden als cards. Aleshores és el moment de tallar arran de terra els brots florits, es fa un manat ben estret amb els brots tendres, es retallen les puntes per donar-hi forma i ja tenim l'escombra feta.

Les tiges de la granera o herba escombrera són primes, dures, tenen una fibra molt resistent i costa trencar-les amb els dits. Això les fa molt flexibles i alhora resistents per a escombrar.

Les escombres resultants poden ser de dues maneres. L'escombra clàssica, amb els brots de la planta al capdavant d'un mànec lligats en forma de pom, cosa que permet escombrar amb l'esquena dreta. També és possible fer-ne escombres de raspallar utilitzant el brot en tota la seva allargada, lligant la meitat del manat d'escombra amb un filferro per a poder agafar-la amb les dues mans, i aplanar la part baixa deixant-la un temps sota el corró de pedra, que li donarà forma, com també es fa amb l'escombra de corner.

Aquest tipus d'escombra serveix per a netejar l'exterior. Recordo que la fèiem servir per a netejar l'era abans del batre, ja que era molt més suau que l'escombra de corner i no ratllava el terra argilós de l'era. L'escombra de granera dura molt de temps, s'estrena quan és tendre i a mesura que es va assecant i pren l'aspecte d'escombra de palla acaba raspallant més que no pas escombrant.

L'escombra de bruc. Dins del gènere Erica hi ha principalment tres espècies que s'utilitzen per a fer escombres. Cada comarca o població ha adaptat la seva tradició al tipus de bruc dels seus boscos:

Detall de la roseta basal de granera mostrant el revers de la fulla.

Erica arborea (arbust alt, molt ramificat), *Erica scoparia* (arbust amb nombrosos branquillons erectes però menys ramificat que l'anterior i amb una clara referència d'ús en el seu nom científic: en llatí *scopa*-ae vol dir lligall d'herbes, escombra) i *Erica multiflora* (arbust més petit i ramificat, de branquillons erectes).

Les dues últimes són arbustos de mida més reduïda i per tant, són menys utilitzades. La varietat més coneguda i habitual per a fer escombres és segurament el bruc *Erica arborea*, una planta arbustiva alta i molt ramificada, flexible i resistent. És un dels grans arbustos dels boscos mediterranis que trobem a partir dels 700 o 800 metres, i el veiem sovint acompanyant els alzinars. És una planta lleunyosa, dotada de nombrosos branquillons i un fullatge molt menut. Les branques finals són molt flexibles i suaus, ideals per a netejar brossa menuda de l'exterior.

Se'n poden fer dues modalitats d'escombra: la clàssica apuntada abans, amb un mànec de fusta i cabellera de bruc, la més habitual i utilitzada encara a dia d'avui per alguns serveis municipals de neteja. Però l'escombra de bruc també pot fer-se sense mànec, en forma de lligall llarg i ben estret, aplanant la part d'escombrar amb el corró de pedra.

Això obliga a agafar-la amb les dues mans i a escombrar amb l'esquena més doblegada. És més cansat, però l'escombra arrasa cada vegada una superfície major, equivalent a tota la part aplanada pel corró.

El recurs a la utilització de plantes concretes per a usos de neteja domèstica és una constant en la nostra cultura i la seva confecció era una activitat essencial, que feia possible la vida a pagès, necessitada d'estris per desfer-se de les noses que embrutaven el corral, l'era, el terrat o el portal de casa. I el que trobo curiós és que l'oferta d'escombres d'origen vegetal era molt variada. Podríem estendre'ns, i molt, en les tipologies d'escombres especialitzades en netejar diferents ambients o tipus de deixalles, però això ja seria "escombrar" molt prim.

Montserrat Enrich és periodista de la premsa comarcal, i es dedica també a la divulgació de temes relacionats amb les plantes silvestres comestibles. Com a tal, és autora del llibre *Herbes a la Carta* (Cossetània) i publica habitualment els seus treballs als blogs: www.gastronomiasalvatge.com, www.naturacomestible.com.

Facebook: Plantes silvestres comestibles

E-mail: naturacomestible@gmail.com

BIBLIOGRAFIA

FloraCatalana.net. Consultat el 11 de desembre de 2017, a www.floracatalana.net

Pardo-de-Santayana, M., Morales, R., Aceituno-Mata, L. & Molina, M. (Ed). 2014. *Inventario Español de los Conocimientos Tradicionales relativos a la Biodiversidad (IECTB)*. Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente, Madrid.

